

MAJTÉNYI GYÖRGY

**KÁDÁRNÉ
ÉS
KÁDÁR**

HÁZASSÁGBAN A HATALOMMAL

„Ezt a szart már hagyhattad volna...”

„Ezt a szart már hagyhattad volna a Rákosiékra. Nem neked kellene csinálni.”¹ Aczél György, a Kádár házaspár talán legközelebbi ismerőse szerint ezekkel a szavakkal fogadta 1956. november 7-én a szovjet tankokkal Budapestre érkező pártvezért haragos felesége a Parlament lépcsőjén. Kádár János erőszakkal tuszkolta befelé az Országház kapuján az asszonyt, hogy kíséretének tagjai ne hallhassák mindazt, amit még mondani fog. Tamáska Mária akkori magatartása és szavai – ha az eset valóban így történt – jól jellemzik férje lépését. Az ország sorsa hosszú időre, a politikus jövője pedig végérvényesen eldőlt Moszkvában. A megtorlás élére álló Kádár először talán felesége vádló tekintetéből és ezúttal leplezetlen dühéből olvashatta ki mindezt. A döntés, amelyet már nem lehetett visszavonni, egész addigi életpályájából is következett. Abban a pillanatban csak a jelen volt még bizonytalan; a jövő a múltból tükröződött vissza.

A Kádár-korszak névadója, Kádár János 1956 novemberétől 1988 tavaszáig, tehát több mint harminckét éven át irányította az országot. A háttérben szinte mindig ott állt mögötte a felesége: Tamáska Mária. Az asszony hosszú évtizedeken át szürke eminenciásként befolyásolhatta a magyar politikát. Sokan és sokféle történetet elmondtak már a magyar történelem Kádár János nevével fémjelzett kor-

szakáról. Bár a rendszerváltás után már szabadon lehetett írni az 1956 utáni terrorról, az első titkár megtorlásokban játszott szerepéről, ám még ma is valamiféle jótékony homály, olykor megmagyarázhatatlan nosztalgia lengi körül a Kádár-korszakra való emlékezést. Kádár János a történelmi munkák többségében az egész magyar társadalomért felelősséget viselő államférfiként, az országot jó irányba kormányzó tehetséges politikusként jelenik meg, magánemberként pedig – más kommunista vezetőkhöz és a magyar történelem több meghatározó politikusához képest – szerénynek, visszafogottnak látszik. Történelmi szerepe mégis elválaszthatatlan 1956-os árulásától, a forradalom vérbe fojtásától, és ahogy távolodik időben a nevével fémjelzett korszak, minden bizonnyal ez lesz a meghatározó megítélésében is. A róla szóló történetek olykor nagyon különböznek, és szerzőik sokszor éles vitában állnak egymással. Abban azonban mégiscsak hasonlítanak, hogy többnyire olyan egyszereplős történetek, amelyek kizárólag az ő személyére, személyiségére összpontosítva értelmezik Kádár János politikáját és történelmi szerepét. Az a fontos szempont többnyire elsikkad az elbeszélésekben, hogy milyen hatással lehetett az első titkár tetteire felesége, Tamáska Mária és együtt felépített, közös életük, amely a hétköznapiakban döntéseik keretétül szolgált.

„És miért vagyok én mindig csak árnyék?”² – egy alkalommal Mária asszony ezt kérdezte felháborodottan a férjétől, Kádár Jánostól. A nők tapasztalatai és szempontjai sokszor különböznek a férfiakétól. Ha az ő szerepüket is ábrázoljuk, az kétségekívül árnyaltabb és átfogóbb megértést kínál a történelmi eseményekről, mint a hagyományos, csak a férfiak tetteire összpontosító elbeszélések. Természetesen a nőknek az élet minden területén meghatározó szerepük

volt a különböző korszakokban: a politikától a tudományon át a művészetekig. A társadalmi nemek közötti múlt- és jelenbeli hatalmi és társadalmi egyenlőtlenségek miatt a történelemkönyvekben többnyire mégsem szerepelnek az ő cselekedeteik. A nők tapasztalatainak megismerése mégis elengedhetetlen a történelem megértéséhez, és nemcsak akkor, ha a hétköznapi történelmét vizsgáljuk, hanem akkor is, ha a politika világát. A politikai döntések a férfiak által leginkább uralt korszakokban sem voltak függetlenek az ő magatartásuktól.³ E könyv témája kapcsán mindenképpen fontos kiemelni, hogy egy diktatúrában az első számú vezető feleségének jelentős befolyása lehet a döntéshozatalra. Okkal feltételezhető, hogy Tamáska Mária személyisége, magatartása és szavai hatással voltak férje és a kor politikájára – a politikai rendszer természetéből fakadóan talán még erőteljesebben is, mint a legfőbb politikai testület, a Politikai Bizottság döntései. A könyv ezt a kétszereplős házastársi és egyúttal hatalmi viszonyrendszert kísérel meg feltárni, Tamáska Mária és Kádár János párhuzamos életrajzán és közös életük bemutatásán keresztül. A levéltárakban megőrzött, korabeli hivatalokban keletkezett történelmi források természetesen keveset árulnak el arról, hogy mi történt a Cserje utcai villa falai között, ahol a házaspár közös életének nagy részét töltötte. Elszórt nyomokból, eseménymozaikokból, nyilvános gesztusokból, fényképekből, egy-egy ránk maradt személyesebb megnyilatkozásukból, leveleikből azonban e történet szálai is kibogozhatók.

Tamáska Mária és Kádár János több mint fél évszázadot töltöttek el egymás mellett. Magától értetődő, hogy közelebbről és mélyebben ismerték egymást, mint őket bárki más. Nemcsak az életük volt sok szempontból közös, hanem a motivációik és számos cselekedetük is. Együtt és egymás mellett és

együtt éltek, s alig tehettek valamit a másik tudta, megkérdezése, hallgatólagos egyetértése, esetenként néma vagy hangos rosszallása nélkül. Az ő élettörténetük megközelíthető egyfelől a történelmi kontextus, másfelől a személyes életutakat irányító egyéni döntések és cselekedetek, tudatos és tudattalan működések ún. pszichobiográfiai elemzése segítségével.

A történetírásban a pszichohistória a klasszikus előzmények után, elsősorban a történelmi motiváció kutatásaként jelentkezett. Ennek elemzésén keresztül megérthetők ugyanis a nagy történelmi eseményekben, korszakokban feloldódó egyéni cselekedetek (és így érthetőbbé válnak maguk a történések is).⁴ A fogalom részben Isaac Asimov *Alapítvány* című sci-fi-könyvsorozatából származik; a mű képzelt univerzumában a pszichohistória olyan tudomány, amely a történelmet, a szociológiát és a matematikai statisztikát ötvözi. Azon alapul, hogy míg az egyéni cselekedetek kiszámíthatatlanok, addig az emberek nagy csoportjainak viselkedése statisztikailag tanulmányozható, feltárhatók a mögöttes mintázatok és a nagy történelmi folyamatokat meghatározó szabályok. Asimov tudósai a könyvben az így szerzett tudást arra használják fel, hogy hosszú távú előrejelzéseket készítsenek a civilizáció jövőjéről, és megtervezzék, irányítsák társadalmuk fejlődését.⁵ Valójában a történetírás egyik ágaként is ismert pszichohistória nem jósol, nem tesz determinisztikus előrejelzéseket, ám rámutathat az egyéni cselekedetek mögött megbúvó történelmi szabályszerűségekre, kollektív tapasztalatokra.

Azok a csoportfantáziák, amelyek különféleképpen hatnak az egyénekre, deMause szerint egyéni képzetekből születnek meg, és ily módon – hozzájuk viszonyítva – a háttérükben meghúzódó és az ezekből fakadó egyéni indítékok

KÁDÁR JÁNOS ÉS KÁDÁR JÁNOSNÉ

1986. NOVEMBER 12-ÉN, A FERIHEGYI REPÜLŐTÉREN

is feltérképezhető.⁶ Tamáska Mária és Kádár János cselekedeteinek háttérben szintén megbújhattak ilyen kollektív tapasztalatok. Nemcsak személyiségük, életük felől mutatható meg a korszak politikája, hanem az ő motivációik